

Значення музичного слуху для творчого розвитку майбутніх учителів музичного мистецтва

На базі аналізу поняття «слух» у фізіологічно-акустичному та фізіологічно-нейрологічному аспектах, а також у контексті розгляду музичних здібностей, теоретично обґрунтовується й конкретизується поняття «музичний слух майбутніх учителів музичного мистецтва», а також розкривається наукова позиція щодо тісного взаємозв'язку і взаємозалежності музичного слуху з іншими музичними здібностями студентів факультетів мистецтв. Підкреслюється відповідність різновидів музичного слуху конкретним музичним здібностям, окреслюючи музичний слух майбутніх вчителів музичного мистецтва як основу комплексу музичних здібностей. Ефективність комплексного музично-творчого розвитку студентів факультетів мистецтв розглядається у контексті комплексного розвитку різновидів музичного слуху, відповідних музичним здібностям, що передбачає залучення методології комплексного підходу. Розроблене визначення музичного слуху майбутніх учителів музичного мистецтва спирається на динамічність цього феномену у контексті можливості його розвитку та удосконалення.

Ключові слова: музичний слух, майбутній вчитель музичного мистецтва, музичні здібності, різновиди музичного слуху, комплексний підхід.

Вступ. Комплексне формування та розвиток в студентів факультетів та інститутів мистецтв музичного слуху у процесі фахового інтегративного навчання вимагає осмислення загальної нейрологічно-фізіологічної, фізико-акустичної природи механізму функціонування слухового апарату особистості, а також механізму впливів слухових процесів на формування комплексу музичних здібностей в майбутніх учителів музичного мистецтва. Дослідження означених впливів уможливує встановлення ролі й значення музичного слуху для активізації розвитку музично-творчих можливостей майбутніх фахівців, необхідної для професійного становлення сучасних музикантів, що працюють як музично-педагогічних, так і в музично-виконавських сферах фахової діяльності. Водночас, необхідність активізації розвитку музично-творчих можливостей майбутніх фахівців-музикантів підвищує значущість модернізації їх професійної підготовки, зокрема, у сенсі підвищення рівня інтеграції навчальних курсів, спрямованої на комплексний розвиток в студентів музичного слуху зокрема й музичних здібностей у цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню нейрофізіологічних аспектів проблематики слухового апарату людини, механізму функціонування слухового аналізатору присвятили свої праці Ю. Биць, Г. Бутенко, Н. Голуб, М. Зайко, Л. Іваненко, Л. Маркова, Л. Старушенко, Я. Федонюк та ін. Дослідження слухових уявлень у контексті розвитку музичних здібностей майбутнього чителя музичного мистецтва провадили А. Болгарський, Х. Гарднер, Н. Мозгальова, С. Науменко, О. Ростовський, О. Рудницька, С. Садовенко, К. Сішор та ін. До розгляду різновидів музичного слуху долучились О. Бурська, І. Зеленецька, О. Коваль, Е. Кокарева, Л. Курдіна, Лі Еньхуй, Н. Мозгальова, Г. Побережна, О. Шевченко та ін. Багатоаспектне дослідження проблеми формування та розвитку музичного слуху у цілому, а також його різновидів у контексті формування певних

¹ Лю Хунюй (Liu Hongyu), Український державний університет імені Михайла Драгоманова, <https://orcid.org/0009-0005-6513-4311>

компетенцій майбутнього вчителя музичного мистецтва, дозволило вченим стверджувати, що музичний слух є динамічною здатністю особистості, яка за сприятливих умов підлягає вдосконаленню.

Мета статті – на основі дослідження поняття «слух» у фізіологічно-акустичному та фізіологічно-нейрологічному аспектах, а також у контексті розгляду музичних здібностей теоретично обґрунтувати й конкретизувати поняття «музичний слух майбутніх учителів музичного мистецтва» і встановити значення цього феномену для розвитку музичних здібностей студентів вищих музичних та музично-педагогічних навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою детального аналізу проблеми формування та розвитку музичного слуху в майбутніх учителів музичного мистецтва доречним, на нашу думку, є різнобічний розгляд цього феномену, спираючись на дослідження поняття «слух» у фізіологічно-акустичному та фізіологічно-нейрологічному аспектах, що уможлиблює осмислення природи розпізнавання, сприймання й усвідомлення особистістю інформації, яка надходить із звуковими сигналами, а також на дослідження особливостей музичного слуху в контексті музичних здібностей, що уможлиблює встановлення ролі й значення досліджуваного феномену у потенційних можливостях музично-творчого розвитку майбутнього вчителя музичного мистецтва;

Комплексне дослідження проблематики музичного слуху як основи спеціальних музичних здібностей, що розвиваються на підґрунті вроджених задатків, вимагає попереднього розгляду фізіологічно-акустичних та фізіологічно-нейрологічних аспектів цього феномену. Слух є одним з найважливіших компонентів периферичної анатомо-фізіологічної системи органів чуття людини, уможливаючи завдяки функціонуванню відповідних рецепторів, дистанційне набуття й оброблення інформації із зовнішнього середовища.

С. Гончаренко визначає слух в якості «здатності тварин і людини сприймати звукові подразнення й трансформувати їх у специфічні відчуття» у відповідності до індивідуального «порогу чутності» [3, 429]. Дослідник звертає особливу увагу на здатність людини «...сприймати звуки мови не тільки як фізичне явище, а й як сигнали, що мають певний зміст», утворюючи фонематичний слух [3, 430].

Провідником і аналізатором окреслених С. Гончаренком звукових подразнень виступає слуховий апарат людини, налаштований на проведення, сприймання й фіксацію різноманітних звуків. Слуховий апарат людини містить зовнішнє, середнє та внутрішнє вухо. Зовнішнє вухо й середнє вухо забезпечують сумісно шляхи транспортування й передачі звуків. Внутрішнє вухо забезпечує сприймання звуків, а також відповідає за здатність людини утримувати рівновагу тіла [1], [2].

Процесуальний перебіг слухових відчуттів починається із уловлення зовнішнім вухом, а конкретно – вушною раковиною людини, акустичного коливання повітря, спричиненого коливанням будь-якого фізичного тіла у просторі. Сприймання особистістю означеного коливання відбувається через зовнішній слуховий прохід шляхом передачі його на барабанну перетинку, що утворює поштовх і у такий спосіб заставляє її рухатися.

Надалі слуховий процес забезпечується середнім вухом через залучення слухової (євстахієвої труби), яка уможлиблює передачу акустичних коливань від еластичної мембрани барабанної перетинки на «молоточок», «ковадло» й

«стремінце» – слухові кісточки, що містяться у барабанній порожнині й поєднуються у ланцюжок рухомими суглобами.

Функція внутрішнього вуха, детермінована наявністю кісткового й перетинчастого лабіринтів, простір між якими заповнюється особливою рідиною – перилімфою, полягає у забезпеченні підведення звукових сигналів до кори скроневої долі великих півкуль головного мозку, яка концентрує слухові відчуття й уявлення, уможливлючи їх аналіз та синтез.

Продовження комплексного дослідження проблематики музичного слуху потребує також його розгляду у фізіологічно-нейрологічному аспекті з позицій системного функціонування механізму слухового аналізатору як цілісного комплексу периферично-рецепторного (зовнішнє вухо), провідникового (середнє вухо, внутрішнє вухо) та центрально-мозкового (кора головного мозку) відділів.

Периферично-рецепторний відділ слухового аналізатора функціонує на рівні уловлення звукових хвиль, сприйнятих рецепторами як подразнення. Надважлива трансформуюча функція периферично-рецепторного відділу слухового аналізатора полягає у здійсненні попередньої обробки й аналізу отриманих подразнень, а також у забезпеченні й стимулюванні певного поштовху щодо подальшого перетворення акустичних коливань в імпульс нервового збудження.

Функція провідникового відділу слухового аналізатора полягає у трансляванні сприйнятих і зафіксованих звукових подразнень до центральної нервової системи.

Функція центрально-мозкового відділу слухового аналізатора, що міститься безпосередньо у головного мозку, полягає у провадженні ретельного, деталізованого аналізу отриманих збуджень, трансформуючи їх в індивідуальні слухові відчуття [1], [2].

Якщо аналізувати поняття «музичний слух» у контексті розгляду музичних здібностей, то доречним є наведення наукової позиції О. Коваль, яка характеризує цей феномен «... складними просторовочасовими відношеннями, пов'язаними з роллю рухів у сприйманні простору й часу» [4, 32]. Авторка при цьому стверджує, що «складна акустична просторово-часова організація музичного звучання визначає ... структурну наповненість, яка окрім ладового, музично-ритмічного чуття, музично-слухових уявлень, включає звукообразність сприймання й уяви, відчуття тембру, цілісність сприймання, музичну пам'ять тощо» [4, 32], тобто наполягає на тісному взаємозв'язку музичного слуху із іншими музичними здібностями.

Водночас, якщо «...у музичній практиці розрізняють такі види музичного слуху, як мелодійний і гармонійний. абсолютний, поліфонічний, тембровий, інтонаційний, поліритмічний, динамічний слух» [7, 46], а також такі види, як вокальний слух, внутрішній слух, відносний слух, ладовий слух або що [5], то розглядаючи дефініцію «музичний слух» у контексті фахового навчання майбутнього вчителя музичного мистецтва і його подальшої фахової діяльності, не можливо обмежитись формуванням та розвитком якогось окремого з наведених вище різновидів. Тобто до розв'язання проблеми формування музичного слуху в студентів факультетів мистецтв треба підходити комплексно.

До прикладу, формування поліфонічного слуху є необхідним для ефективного провадження майбутнім вчителем музичного мистецтва вокально-хорової роботи із учнями у шкільних хорових колективах, зокрема, для здатності чути хорову музичну тканину як «по горизонталі» (музично-драматургічний

розвиток кожної хорової партії як самостійного музичного пласту), так і «по вертикалі» (комплексне звучання усіх хорових партій як складових пластів єдиного музично-драматургічного розвитку в акордових співзвуччях).

Формування вокального слуху є вельми важливим для ефективного провадження вокальної роботи вчителя музичного мистецтва як із шкільними вокальними колективами, так і у галузі сольного співу учнів, а також під час хормейстерської діяльності. Саме сформованість в майбутнього вчителя музичного мистецтва вокального слуху уможливило якісний аналіз скоординованості технічно-голосових та слухових факторів художнього звукоутворення у процесі співу.

Осмислення музичного слуху в якості основи комплексу музичних здібностей майбутнього вчителя музичного мистецтва (у відповідності до змісту комплексу музичних здібностей, розробленого Н. Мозгальновою [7, 100]), можна обґрунтувати тим, що кожна із представлених дослідницею музичних здібностей може бути представлена наявністю відповідного різновиду музичного слуху або сукупністю декількох різновидів, а саме: ладове чуття як спроможність на емоційно-сприймальному підґрунті визначати ладове забарвлення музичного матеріалу та його зміни [7, 100] представлено наявністю в студента ладового слуху; музично-слухові уявлення як спроможність щодо звуковисотного сприймання та відтворення музичного матеріалу [7, 100] представлені наявністю в майбутніх учителів музичного мистецтва сукупності таких різновидів музичного слуху, як звуковисотний, мелодичний, гармонічний, поліфонічний слух тощо; темпо-ритмічне чуття як спроможність активного сприймання, переживання та моторного відтворення музичного матеріалу [7, 100] представлено наявністю в студента темпо-ритмічного слуху; музична пам'ять представлена наявністю в майбутнього педагога-музиканта внутрішнього слуху; музичне мислення [7, 100] представлено наявністю в майбутнього вчителя музичного мистецтва сукупності таких різновидів музичного слуху, як архітектонічний, динамічний слух тощо.

Якщо взяти за основу класифікацію музичних здібностей, розроблену К. Е. Сішором, то кожна із окреслених вченим музичних здібностей так само, як і за класифікацією Н. Мозгальнової, може бути представлена наявністю відповідного різновиду музичного слуху або сукупністю декількох різновидів. В якості прикладу розглянемо деякі музичні здібності, класифіковані К. Е. Сішором [10], [11], [12], а саме: здатність до відчуття, сприймання, розрізнення й оцінювання звуко-висотних особливостей музичного матеріалу представлено наявністю звуко-висотного слуху; здатність до відчуття, сприймання, розрізнення й оцінювання інтенсивності звучання музичного матеріалу представлено наявністю динамічного слуху; здатність до відчуття, сприймання, розрізнення й оцінювання тривалості звучання музичного матеріалу представлено наявністю темпо-ритмічного слуху; здатність до відчуття, сприймання, розрізнення й оцінювання метро-ритмічних особливостей музичного матеріалу представлено наявністю метро-ритмічного слуху; здатність до відчуття, сприймання, розрізнення й оцінювання тембральних особливостей музичного матеріалу представлено наявністю тембрового слуху; здатність до відчуття й сприймання консонантності музичного співзвуччя представлено наявністю гармонійного слуху.

З огляду на зазначене вище, якщо кожній із окреслених складових комплексу музичних здібностей відповідає один або декілька різновидів музичного слуху, то логічним є стверджувати наступне:

- ефективний розвиток кожної з музичних здібностей є напряду пов'язаним із розвитком відповідного різновиду музичного слуху або його декількох різновидів;

- ефективний розвиток комплексу музичних здібностей має носити комплексний характер [8], [9], забезпечуючи розвиток різновидів музичного слуху, відповідних означеним музичним здібностям, як складових єдиного музично-слухового комплексу;

- музичний слух майбутнього вчителя музичного мистецтва, осмислений як єдиний комплекс певних його різновидів, відповідних музичним здібностям, є основою комплексу музичних здібностей студентів факультетів мистецтв, отже дослідження структури та розвиток досліджуваного феномену має носити комплексний характер, що передбачає залучення методології комплексного підходу.

Висновки. Таким чином, аналіз проблематики формування та розвитку музичного слуху в майбутніх учителів музичного мистецтва, проведений у фізіологічно-акустичному та фізіологічно-нейрологічному аспектах, а також у контексті музичних здібностей, кожній з яких відповідає певному різновиду музичного слуху або сукупності декількох його різновидів, дозволив розробити авторське уточнення визначення досліджуваного феномену, а також встановити його роль і значення у потенційних можливостях музично-творчого розвитку майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Отже, музичний слух являє собою спеціальну динамічну здатність до дистанційного сприймання, розпізнавання й оброблення, до аналізу, оцінювання і запам'ятовування, а також до вокального та інструментального відтворення музичної інформації на основі функціонування відповідних рецепторів слухового апарату, які забезпечують уловлення й транслювання музично-звукових сигналів до кори головного мозку. Розвиток музичного слуху майбутніх учителів музичного мистецтва, осмисленого як єдиний музично-слуховий комплекс його різновидів (гармонійного, мелодійного, тембрового, метро-ритмічного, поліфонічного тощо), доречно вважати основою розвитку музичних здібностей, оскільки розвиток і удосконалення кожної з них залежить від розвитку й удосконалення відповідного різновиду музичного слуху або його декількох різновидів.

Подальше дослідження проблеми формування музичного слуху як основи комплексу спеціальних музичних здібностей майбутніх учителів музичного мистецтва має бути детерміновано саме основними напрямками фахового навчання, спрямованого на формування та інтеграцію базових фахових компетентностей, необхідних майбутньому фахівцеві-музиканту для ефективного провадження всіх різновидів фахової діяльності, тобто носити комплексний характер. Отже до методології дослідження проблеми формування музичного слуху в студентів факультетів та інститутів мистецтв доцільно залучити окрім комплексного, також компетентнісний та інтегративний методологічний підходи, що здійснено у подальших підрозділах нашого дослідження.

Література:

1. Голуб Н.П. (2015). *Анатомія, фізіологія та патологія органів слуху і мовлення: навч. посібник для студентів ф-ту дошкільної та корекційної освіти*. Умань: Візаві. 116 с.
2. Голуб Н.П. (2011). *Генетика: навчальний посібник*. Умань: ВПЦ «Візаві». 230 с.
3. Гончаренко С.У. (2011). *Український педагогічний енциклопедичний словник*. Рівне: Волинські обереги. 552 с.
4. Коваль О.В. (2018). *Формування музичних здібностей школярів: психолого-педагогічний аспект*. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. № 1. С. 26-32.
5. Кокарева Е.О. (2014). *Проблема розвитку внутрішнього слуху майбутніх викладачів музичного мистецтва на заняттях з хорового диригування*. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. Випуск 41. С. 449-453.
6. Курдіна Л.Н. *Музичні здібності, їх діагностика та розвиток в системі спеціальних дисциплін*. URL: <https://naurok.com.ua/muzichni-zdibnosti-h-diagnostika-ta-rozvitok-v-sistemi-specialnih-disciplin-218361.html>
7. Мозгальова Н.Г. (2015). *Музичні здібності, їх сутність і розвиток в процесі інструментально-виконавської підготовки вчителів музики*. Педагогіка вищої та середньої школи: збірник наукових праць. Кривий Ріг. Вип.41. С.45–51.
8. Хоружа О.В. (2009). *Етнопедагогічне мислення як інструмент удосконалення фахової підготовки майбутнього вчителя музики*. Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки: Збірник наукових статей. Черкаси: Черкаський національний університет імені Б.Хмельницького. С. 78-81.
9. Хоружа О.В. (2008). *Сутність етнопедагогічного мислення майбутнього вчителя музики в контексті мистецької освіти*. Педагогіка і психологія професійної освіти: Науково-методичний журнал №5. Львів: Національний університет «Львівська політехніка». С. 147-156.
10. Seashore C.E. (1919). *The psychology of musical talent*. Boston, NY: Silver, Burdett & Co. 312 p.
11. Seashore C.E. (1937). *Objective Analysis of Musical Performance*. Iowa City: University of Iowa. 379 p.
12. Seashore C.E. (1956). *Measures of Musical Talents Manual*. NY: Psychological Corporation. Revised edition. 26 p.
13. Nikolaievskaya Yu.V., Shapovalova L.V. *Пізнаваність символу в музиці інтерпретативний аналіз*. Modern Ukrainian musicology: from musical artifacts to humanistic universals: Collecti ve monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2021. Pp. 126–143. doi: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-072-8-7>
14. Tkach, M., Kozyr, A., Mymryk, M., Dubiuk, N., and Liming, W. (2023). *General problems of higher music education, Загальні проблеми вищої мистецької освіти*. Ways of modernizing education and improving the research skills of young people, Youth Voice Journal Vol. II, 2023, pp. 59-70. ISBN (ONLINE): 978-1-911634-96-6, e-mail: YVJ@rj4allpublications.com.

LIU Hongyu**The significance of musical hearing for the creative development of future teachers of musical art.**

In the article, the author, based on the analysis of the concept of "hearing" in physiological-acoustic and physiological-neurological aspects, as well as in the context of consideration of musical abilities, theoretically substantiates and specifies the concept of "musical hearing of future music teachers" and substantiates the scientific position regarding the close connection and interdependence of musical hearing with other musical abilities of students of arts faculties. The article reveals the correspondence of types of musical hearing to specific musical abilities, outlining the musical hearing of future music teachers as the basis of a complex of musical abilities. The effectiveness of the complex musical and creative development of students of arts faculties is considered in the context of the complex development of varieties of musical hearing corresponding to musical abilities, which involves the methodology of a

complex approach. The developed definition of musical hearing of future music teachers is based on the dynamism of this phenomenon in the context of the possibility of its development and improvement.

Keywords: musical ear, future music teacher, musical abilities, types of musical hearing, comprehensive approach.

References:

1. Golub N.P. (2015). Anatomy, physiology and pathology of the organs of hearing and speech: a study guide for students of the faculty of preschool and correctional education. Uman: Visavy. 116 p.
2. Golub N.P. (2011). Genetics: a study guide. Uman: "Vizavi". 230 p.
3. Honcharenko S.U. (2011). Ukrainian pedagogical encyclopedic dictionary. Rivne: Volyn Oberigi. 552 p.
4. Koval O.V. (2018). Formation of musical abilities of schoolchildren: psychological and pedagogical aspect. Scientific notes of NSU named after M. Gogol. Psychological and pedagogical sciences. No. 1. P. 26-32.
5. Kokareva E.O. (2014). The problem of the development of inner hearing of future music teachers in choral conducting classes. Scientific notes of Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynskyi. Series: pedagogy and psychology. Issue 41. P. 449-453.
6. Kurdina L.N. Musical abilities, their diagnosis and development in the system of special disciplines. URL: <https://naurok.com.ua/muzichni-zdibnosti-h-diaagnostika-ta-rozvitok-v-sistemi-specialnih-disciplin-218361.html>.
7. Mozgalova N.G. (2015). Musical abilities, their essence and development in the process of instrumental and performance training of music teachers. Higher and secondary school
8. Khoruzha O.V. (2009), Ethno-pedagogical thinking as a tool for improving professional training of future music teachers. Herald of Cherkasy University. Pedagogical sciences series: Collection of scientific articles. Cherkasy: Cherkasy National University named after B. Khmelnytskyi. pp. 78-81.
9. Khoruzha O.V. (2008), The essence of the ethnopedagogical thinking of the future music teacher in the context of art education. Pedagogy and psychology of professional education: Scientific and methodological journal No. 5. Lviv: Lviv Polytechnic National University. P. 147-156.
10. Seashore C.E. (1919). The psychology of musical talent. Boston, NY: Silver, Burdett & Co. 312 p.
11. Seashore C.E. (1937). Objective Analysis of Musical Performance. Iowa City: University of Iowa. 379 p.
12. Seashore C.E. (1956). Measures of Musical Talents Manual. NY: Psychological Corporation. Revised edition. 26 p.
13. Nikolaievska Yu.V., Shapovalova L.V. Пізнаваність символу в музиці інтерпретативний аналіз. Modern Ukrainian musicology: from musical artifacts to humanistic universals: Collective monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2021. Pp. 126–143. doi: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-072-8-7>
14. Tkach, M., Kozyr, A., Mymryk, M., Dubiuk, N., and Liming, W. (2023). General problems of higher music education, Загальні проблеми вищої мистецької освіти. Ways of modernizing education and improving the research skills of young people, Youth Voice Journal Vol. II, 2023, pp. 59-70. ISBN (ONLINE): 978-1-911634-96-6, e-mail: YVJ@rj4allpublications.com.